

σύντροφους, στα βιβλία. Η «Ασάλευτη ζωή» του Παλαμά με το θαυμαστό τραγούδι των «Αλυσίδων» της φέρνουν στα μάτια του νοῦ ὅλο τὸν ἀγῶνα τοῦ Στρατωτοῦ, ὅμως—ἀλλοίμονο—μ' ἓνα τέτιο τέλος. Σέ τέτια ψυχολογική στιγμή βρίσκοντάς τηνε ὁ Στρατωτός πῆς λέει μερικά λόγια γιά νά δικαιολογηθῆ, κι ἀκόμα τῆς φανερώνει ἀπόμακρα τήν ἀγάπη του πρὸς αὐτή. Ἡ Ἀστρούλα ὅμως ξέροντας τίς σκέψεις του με τῆ Ρωζάνη θυμῶνει καί τοῦ λέει πὼς δὲν πρέπει νά θέλῃ νά τῆνὲ κἀνὲ ἔρωμένη του, ἐπειδὴ προστατεύει τὴν οἰκογένειά της. Τῆ στιγμή ἐκείνη ἔχουνται σὲ σπῆτι τοῦ Στρατιδῆ, ὁ Καλόκαρδος με τῆ γυναίκα του, καί παραμερίζουνε σὲ μιὰ κάμαρα μαζὺ με τὸ Στρατιδῆ γιά νά συσκεφτοῦνε γιά κάτι ὑπόθεσες πολιτικές. Ἡ Ἀστρούλα πιά ἀγαναχτισμένη με τὸν πατέρα της πού τοῦ τὰ φανέρωσε ὅλα, καί πού τῆς ἀρνήθηκε νά διώξῃ ἀπὸ τὸ σπῆτι τους καί Καλόκαρδο καί Στρατωτό, ἔρχεται σὰ λόγια με τῆ Ρωζάνη καί τελειώνει νά τῆς δώσῃ ἓνα μπάτσο, καί νά πῆ σὲ Στρατωτό πού τρέχει μαζὺ με τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὴν πλαγιὴ κάμαρα στῆς φωνῆς τῆς Ρωζάνης: «Κύριε, ἐλάτε νά περιποιηθῆτε τὴν ἔρωμένη σας». Ἀκούοντας ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Ἀστρούλας τέτια λόγια ἡ Στρατιδαίνα ξαφνιάζεται καί τραβῶντας τὰ μαλλιά της ξεφωνίζει πὼς τρελλάθηκε τὸ κορίτσι της

*

Φανερά μᾶς δείχεται ἀπὸ τὴν ὑπόθεση πὼς τὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου ἀντιπροσωπεύουνε ἰδέες. Ὁ Στρατωτός συμβολίζει τὸ φωτισμένο ἄνθρωπο πού σήμερα θέλοντας νά βγῆ στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, παλεύει ὀλοένα με τὸ μεγάλο ζήτημα «ψευτικὴ κ' ἐπιτυχία ἢ ἀλήθεια κι ἀποτυχία». Σὲ κάθε βῆμά του, σὲ κάθε σκέψη του θά τοῦ φανερωθῆ ἡ τραγικὴ πραγματικότητα. Κι' ἂ δὲ θελήσῃ νά συντριφῆ μέσα σὲ τέτια κοινωνία σὰν τῆ δική μας, πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τοῦ Στρατωτοῦ.

Ἡ Ἀστρούλα πάλι εἶναι ἡ Ἰδέα, ἡ μονοκόματη καί ἀλύγιστη ἰδέα, πού ὀδηγὸ της ἔχει τὴν Ἀλήθεια καί δόξα της τὸ σύντριμμά της κάτω ἀπὸ τὴν Ἀλήθεια, ἀντίθετα πρὸς τῆ Ρωζάνη πού ὅλη ἡ ρουτίνα καί ἡ πρόληψη τῆς σημερινῆς μας κοινωνίας ἔχει συμμαζευτεῖ σὲ χαραχτῆρά της.

Ὁ συγγραφέας με τὸ παράδειγμα τοῦ Στρατωτοῦ μᾶς δείχνει τί γίνεται σήμερα ἀνάμεσὸ μας, καί γιὰ τί ἄνθρωποι πού ἀρχίζουνε τὴν κοινωνικὴ δράση τους με μὴν ἄγρια ὀρμὴ καί μ' ἓνα γενναῖο καί τολμηρὸ

φανατισμὸ στῆς ἰδέες τους, πέφτουν γλήγορα στὴ σειρά τῶν ἄλλων πού πιτυχαίνουν κι ἀνεβαίνουν λιβανίζοντας τὴν ψευτιά. Μὲ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀστρούλας θέλει νά μᾶς δείξῃ τί πρέπει νά γίνῃ. Ὁ φανατισμὸς τῆς Ἀλήθειας, πρέπει νά εἶναι τόσο δυνατός, τόσο ὑπέροχος ὥστε νά μὴ δειλιάσῃ καί τῆ βία ἀκόμα νά μεταχειριστῆ γιά νά θρονιαστῆ γύρω μας καί νά μᾶς φέρῃ τὴν ποθοῦμένη νίκη κι ἀνυγένιση, συντριβοντας τίς καταραμένες ἀλυσίδες πού μᾶς σφίγγουνε. Γιά νά γίνῃ ὅμως αὐτό, τί ἀγῶνας, τί πάλαιμα τῆς Ἀλήθειας, πού τότε χαρακτηρίζεται σὰν κούφια ἰδέα, δίχως πραχτικότητα, καί περισσότερο σὰν τρέλλα ἀπὸ τοὺς λογῆς λογῆς ἀνίδεους κι' ἀνίκανους νά τρέξουν μπροστὰ καί νά κοιτάζουνε βαθειά.

Θά θέλαμε ὅλοι οἱ Ρωμιοὶ νά σκύδανε στοχαστικὰ μπροστὰ σὲ τέτιο βᾶθος τοῦ ἔργου, καί νά βᾶνανε προσεχτικὸ αὐτὶ στῆς θαυμαστῆς ἰδέες τοῦ διαλόγου. Ἐθνικὸ Βαγγέλιο νά πῆ κανεὶς τὸ καινούριο δράμα τοῦ κ. Ταγκόπουλου, δὲ θά εἶναι πολὺ. Ἄν εἶχε ὁ τύπος μας καθαρὴ ἀντίληψη σὰ δημόσια πράματα, ἂν εἶχε τὸ ἐλάχιστο σὺφίρο γιά μιὰ ἀληθινὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ μας, ἔστω καί τῆς μερίδας τῆς λεγόμενης τῶν γραμματισμένων, ἔπρεπε με ὅλη τὴ δύναμή του νά τενίσῃ πὼς τὸ ἔργο αὐτὸ εἶχανε καθῆκον νά τὸ μελετήσουνε βαθειά οἱ Ρωμιοὶ μας

*

Μεγάλο θεατρικὸ ἔργο, ἀπὸ τὴν τεχνικὴ μεριά ἐξεταζόμενο, βέβαια δὲν εἶναι οἱ «Αλυσίδες». Ὁμως δὲ μπορεῖ νά πῆ κανεὶς πάλι πὼς δὲ στίκουνται στὴ σκηνή. Ὁ διάλογος φυσικός. Μιὰ ἀπλὴ κουβέντα πού πλέκει δράμα. Τὰ πρόσωπα χαρακτηρισμένα ἀρκετὰ βαθειά, με τὴν ψυχολογία τους ζυγισμένη σὰ λόγια τους. Μὰ σὲ κάμποσα μέρη νοιώθει ὁ θεατῆς πὼς ἡ προσπάθεια τοῦ συγγραφέα στάθηκε μεγάλη, γιά νά κατορθώσῃ νά φέρῃ τὰ πρόσωπα ὅπως τοῦ χρειάζονταν σὲ τὸν διάλογο, γιά τὸ ἄσκοπο ζετύλιγμα τῆς ὑπόθεσης.

Γιά νά γίνῃ ὁ διάλογος τῆς πρώτης πράξης μεταξὺ Ἀστρούλας καί Στρατωτοῦ, ἔπρεπε νά λείπῃ ἡ Στρατιδαίνα. Στέλνεται λοιπὸν αὐτὴ ἀπὸ τὸ συγγραφέα σὲ μιὰ γειτόνισσά της πού εἶναι τάχα ἄρρωστη. Ἔτσι ὅμως πού φεύγει, δὲ φεύγει φυσικά. Φαίνεται πὼς φεύγει ἐπιτήδης. Ἐνῶ ὁ Στρατιδῆς πού φεύγει ὕστερα ἀπὸ τὸν καυγᾶ με τῆ γυναίκα του—πὺ ὁ καυγᾶς ἴσα ἴσα αὐτὸς χρησιμεύει καί γιά τὸ πλεξίμο τοῦ δραμάτου—φεύγει πολὺ φυσικά, χωρὶς νά

χτυπᾶν σὲ τεχνικὸ μέρος.

Στὴν τρίτη πράξη πάλι, ὅταν ἔρχεται ὁ Στρατωτός σὲ σπῆτι τοῦ Στρατιδῆ ἀπὸ ἀνάγκη γιά τὸ ζετύλιγμα τῆς ὑπόθεσης, πρέπει νά γίνῃ ἐκεῖνος ὁ χαρακτηριστικώτατος καί ὀραῖος διάλογος μεταξὺ Ἀστρούλας καί Στρατωτοῦ. Στέλνεται λοιπὸν ὁ συγγραφέας τὸ ἀντρώγενο τῶν Στρατιδῆδων σὲ τραπίζι τους γιά νά φᾶνε δικαιολογώντας πὼς ἡ Ἀστρούλα σὲ τέτια ψυχολογικὴ στιγμή πού βρίσκεται δὲν ἔχει ὄρεξη γιά φαί. Μὰ φαίνεται πὼς ἡ δικαιολογία αὐτὴ εἶναι ἐπιτήδης βλαβερὴ. Γιατί μποροῦσε ἀξιολόγησῃ ὁ Στρατωτός, με ὅση οἰκειότητά κι ἂν εἶχε σὲ σπῆτι τοῦ Στρατιδῆ, νά μὴ πῆγαινε νά κἀνῃ τὴν πρώτη του μετὰ τὴν ἐκλογὴ βίβλιτα τῆ γνωστῆ ὄρα τοῦ φαγιοῦ. Κι ἀκόμα σὲ τέλος τοῦ ἔργου, γιά νά μείνουν μονάχες ἡ Ρωζάνη καί ἡ Ἀστρούλα, στέλνουνται οἱ ἄντρες σὲ πλαγιὴ κάμαρα νά συσκεφτοῦνε γιά μιὰ σπουδαία ὑπόθεση, κ' ἡ γριὴ Στρατιδαίνα γιά νά ψῆσῃ καφέ.

Ὁ Στρατωτός σὲ μερικά μέρη—καθὼς π. χ. στὴν πράξη πού τοῦ λέει ἡ Ἀστρούλα γιά τὴ δημόσια θέση τοῦ ἀδερφοῦ της—δὲ μιλεῖ. Διδάσκει, καί κιντυνεύει μάλιστα νά πῆσῃ καί σὲ ρητορείκ. Δὲ λέμε πὼς ὁ δραματικὸς συγγραφέας δὲν πρέπει νά βλέπῃ σὲ σκοπὸ κάποιας διδασχῆς. Μὰ νομίζουμε πὼς ἡ διδασκαλία πρέπει νά ἔρχεται ἀπὸ τὴ δράση τοῦ ἔργου, κι ὄχι ἀπὸ τὰ λόγια πού λένε τὰ πρόσωπα, γιατί τότε πιά τὸ ἔργο καταντᾶ: σὰ νά τὸ ἐκφωνεῖ κινένας ἱεροκήρυκας. Καλύτερα ὁ σκοπὸς τῆς διδασχῆς νά εἶναι τὸ συμπέρασμα τοῦ δραμάτου βγαλμένο ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ θεατῆ. Τὰ τέτια μέρη ὅμως—σὲ ὅλα τὰ ἑλληνικὰ ἔργα τὸ ἐλαττωμα αὐτὸ βρίσκεται σὲ μεγάλο βαθμὸ—στῆς «Αλυσίδες» εἶναι λίγα, ἂν καί μποροῦσε νά πῆ κανεὶς πὼς ἐξαιρετικὰ γιά τὸ εἶδος τοῦ ἔργου ἴσως νά ἐπιτρέπονται.

Οἱ ἀτεχνίες αὐτές—καί κάποιες ἄλλες ἀκόμα μικρότερες—δὲ στέκονται ἱκανές νά κούψουνε ἓνα σύνολο ἀρκετὰ πιτυχημένο, πού ἡ μεγαλύτερη αἰτία του δὲν εἶναι τόσο τὸ ἄπαγμα τῆς μεγάλης Τέχνης, ὅσο ἡ προσπάθεια τοῦ συγγραφέα ν' ἀνεβάσῃ στὴ σκηνὴ τὰ κάπως πλατιά κοινωνικὰ προβλήματα τῆς σημερινῆς ζωῆς μας. Κάπου ὁ ἴδιος κ. Ταγκόπουλος ἔχει χαρακτηρίσει τὸ ἔργο του με ἀρκετὴ ἐπιγνώση: «Γιά νά πιτύχω τὸ σκοπὸ μου, νά φέρω στὴ σκηνὴ τὴν ἀληθινὴ Ρωμαϊκὴ ζωὴ, δὲ δίστασα καθόλου νά θυσιάσω τὴν Τέχνη στὴν Ἀλήθεια». Τέτια ἔχει σταθῆ, νομίζουμε, ἡ δραματικὴ ἐργασία τοῦ συγγραφέα

ΑΝΤΑΡΤΗΣ*

(ἀπόσπασμα)

Ξανακαρδιώνεται, τσικίζε καί σκορπᾶ τοὺς ἀργοπορημένους καί ὅπου φύγει φύγει καί ποῖς νά πρωτοφύγῃ τώρα, ποῖς νά γυρίσῃ πρῶτος στὰ παλιά μας τὰ λημέρια. Δίμνη τῶν πῶθων μας καί τῶν καημῶν! Ἰθάναστενάχης χρόνους πάλι, στοιχειωμένο κῦμα, θρηνολογεῖ ὁ ἀντάρτης ποιητῆς καί φεύγει με τοὺς ἄλλους. Ψόφοι ραγιαδες τρέχουν πίσω σὲ στρατό, κοπάδια πρόβατα κόβουν τὴ βία τῶν λόχων, τὴν τρομαγμένη σκιάδα σπρώχνει γιά νά προσπεράσῃ ὁ διπλοτρομαγμένος στρατιώτης. Πίσω καί πλάκωσε ὁ ἔχθρος! Σπᾶστε τὰ σύρματα, γκρεμίζετε τοὺς στύλους! Πῶς πάει στὰ Γιάνινα τὸ φημισμένο γένος! Τὸ λόχο χάνει ὁ λοχαγὸς καί ὁ Παῦλος τοὺς συντρό-

*) Ἡ ἀρχὴ του σὲ περασμένο φύλλο.

φους. Ρεκάζουν γυναϊκόπαιδα, μουγκρίζουν τὰ γελάδια, τὰ πρόβατα βελάζουν—αὔριο λαμπρῆ, φτηνὰ τάρνια θά φᾶμε—ὁ σταυροκέτος χαροκοπᾶ, ὁ στρατιώτης βλαστῆμα, ὁ Παῦλος βρίζει. Ἡ φαντασία κανόνια αὐτιάζεται, κόκκινα φέσια βλέπ' ἐμπρὸς τῆς σκιάχτρα γίνετε στὴ λιονταρόκαρδῃ φυλῇ, ροδαθισμένες κουτσουπιές τοῦ κάμπου. Καλὴ λαμπρῆ στὰ Γιάνινα! Ἄρτα, καλῶς μᾶς δέχεσαι καί πάλι. Δὲν ἔχω κἀτῆ πιά, δὲν ὀρίζω κορμί, πληγῆς οἱ φτέρνες μου, τέσσερες νύχτες ἄϋπνος, τέσσερες μέρες νηστικός, σῦρε κ' ἔλα ἀποκάμαμε, ἄς ἔρθῃ ὁ Τούρκος νά μᾶς κόψῃ!

*

Φτηνὰ ἔφαγε πράγματι τὸ γένος τῆς λαμπρῆς τάρνια τὴν ἄλλη μέρα. Καπνὸς καί τσίχνα ψηταρῆς φουντώνουν τὸ γλαυκὸ ἄερα ἐκεῖ πού σήμερα ὀχτῶ ἡ μπόμπα ἀντάριαζε κ' ἐκάπνιζε ἡ μπαρούτη. Ἡ ῥεμα εὐωδιάζουν πάλι τὰ περβόλια, κελαδοῦν τὰ πουλιά, λαγαρὸς τρέχει ὁ Ἀραχθός, παράδεισος ὁ τόπος: μὲς τὴν καρδιά τῆς ἀνοιχτῆς ἔπεσε τὸ Πάσχα αὐτὸν τὸ χρόνο. Βυθᾶει τὸ δόντι στὰ φαχνά, ἡ ὄρεξη μεστόνει σὲ κρέας, ὁ σουγιᾶς ζῆνει τίς πλάτες τῶν σφαχτῶν γιά νά προφητευσθῇ τῆς ἐκστρατείας ἡ

τύχη καί στὰ πηγούρια, γεμάτα κρᾶσι σήμερα, ξεβραχνιάζει ὁ λάρυγγας, ἡ καρδιά ξεναθεριεύει. Μωρὲ, φευγὸ οἱ παλιότουρκοι! Νά μὴν τοὺς κυνηγήσουμε! Στὰ Γιάνινα θᾶμαστε τώρα. Ἄν σ' ἔφιναν οἱ φράγκοι! Δὲ βλέπετε, μᾶς γυρίζουν πίσω ἀπ' τὰ μισὰ τοῦ δρόμου.

Ὁ Παῦλος Γερακῆς ξαφνιάζεται. Ὁ ξάδερφός του Μπέλιος στέκει ἐμπρὸς του. Κρουμμένο κάτω ἀπ' τὴν καπότα ὁ κατιφένιος ντουλαμάς, γυρομένη ἀνάποδα ἡ χρυσοκεντημένη σκούφια.

«Στὰ Γιάνινα θά σμίγαμε!»

«Δὲν τοὺς ἀφίνεις! Ὁ πόλεμος θέλει παρᾶ. Μ' ἐξέθεσαν!»

Γιά πλιάτσικα εἶχε βγεῖ ὁ σταυραετός, πλιάτσικα πού νά βρεθοῦν στοὺς βράχους τῶν Τζουμέρκων! Λουφέ γυρεύει τώρα. Γυναίκες καί παιδιὰ πεινάνε πίσω. Ὁ ψηφοφόρος ζῦπνησε κάτω ἀπὸ τὸν ἀντάρτη. Ὁ Βασίλης Μπέλιος δὲν ἐζώθησε τὴν πάλαι τοῦ προγόνου του γιά νά μαζέψῃ μαῦρα. Ἡ κυβέρνηση πέφτει, ἄκουσε, κ' ἐκλογῆς θᾶχουμε. Ἐχασε τὴ δόξα καί πάρη τὸ Συράκο, πρέπει νά χάσῃ καί τὴ βουλευτεία τώρα;

«Δόξα πού ζήλεψες καί γιά τὸ γυῖο σου, μάννα!» συλλογιέται, ἀρίνοντας τὸν ξάδερφό του, ὁ

των «Αλυσίδων». Οί «Ζωντανοί και πεθασμένοι» κι ο «Ασωτος» είναι αληθινά οί πρόδρομοι μιας πρωτότυπης δραματικής αντίληψης που χρειάζεται σήμερα το Έθνος. Δι σημαίνει αν ή δράση στα δράματα αυτά μας φαίνεται, απάνου στη σκηνή, κάπως χλιαρή, ούτε τό πώς ο θεατής πρέπει να εντείνη την προσοχή του για ν' αρπάξη τις ιδέες των διαλόγων ή θέλη να νοιώση τό δράμα στό σύνολό του. Αύτά ίσως να είναι, για τό δικό μας τό κοινό μόνο, ελαττώματα του έργου. Όμως μπορεί κατόπι ένας άλλος τεχνίτης να τά συμμορφώση κι αυτά με την ανώτερη μαστοριά της σκηνικής οικονομίας και να ζευγαρώση έτσι Τέχνη και Αλήθεια.

Τό σημαντικό είναι, πώς ο κ. Ταγκόπουλος έδειξε τό δρόμο πρώτος απ' όλους. Σ' ένα έθνος χωρίς θέατρο ίσαμε αυτή την στιγμή, θαρρούμε πώς δέν είναι και μικρό αυτό που κατάφερε ο συγγραφέας των «Αλυσίδων».

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ

ΤΡΕΛΛΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Στόν Καμπύση :

Μήτε ποθοῦσε ὁ Νιδὸς νὰ ράξει
Σὲ πόθου ἀπάνεμο λιμάνι
Μὲ τῆς ψυχῆς του νὰ πετάξει
Τὰ διάπλατα φτερὰ τοῦ φτάνει.

Τοῦ φτάνει ἂν εἶταν νὰ σταλάξει,
Πάνου ἀπ' τὰ νέφη, στόν Ιορδάνη
Τοῦ Γαλαξία καὶ νὰ φαντάξει
Στάλα χρυσὴ στό ἡμερομῖνι.

Παῖδι τοῦ τέλειου καὶ τοῦ ἀκέραιου
Τοῦ αἰώνιου ἐπόθησε καὶ στέριου
Φωτὸς τὸ ἀνέσπερο ἡμέρι :

Πιὸ ἀπ' τὸν ἀπὸ πειλάγου αἰθέριου
Ταξιδευτῆς, στὰ οὐράνια μέρη
Χρυσὸ ἄστεριον ἴσως εἶναι ταίρι...

Σπέτσες. ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΕΡΓΙΑΛΙΤΗΣ

ΣΤΟΥΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΕΣ

Δέν κλείτανε δυό μῆνες ἀπὸ τὸν καιρὸ που βεβαίωνα, πὼς ο κ. Σκληρὸς ἐβιάσθηκε νὰ βρεῖ ριζοσπαστικὰ καὶ προοδευτικὰ στοιχεῖα στὸν τόπο μας. Ἀπὸ τότε ὅμως ἀπὸ κοινωνικὸ μας ζήτημα ἐξελίχθηκε καὶ μετὰ τὴν ἐξέλιξή του ἡ γνωριμιά μας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε ἀνώτερη, ὥστε μᾶς ἐπιτρέπει περήφανοι σήμερ ν' ἀποταθοῦμε σ' Ἑλληνες σοσιαλδημοκράτες.

Μπορεῖ τὰ μάτια μας νὰ μὴν ἀντίκρυσαν ἀκόμα προλετάριους καὶ πρώτες ὕλες βιομηχανίας. Τους σοσιαλδημοκράτες ὅμως τοὺς εἶδαμε ὅλοι στό «Νουμᾶ», πὺ ἀπὸ τίς στήλες του κηρύζανε μ' ἐπιστημονικὴ κ' ἐπαναστατικὴ φρασεολογία τό πρόγραμμα τοῦ νεοσύστατου κόμματος μετὰ τὸ παράξενο καὶ ξενότροπο βαφτιστικὸ του ὄνομα.

Ἄν ἡ σοσιαλδημοκρατία δέν ἀριθμεῖ ἀκόμα στὶς τάξεις της ὀπαδοὺς περισσότερους ἀπὸ τὰ δάχτυλα τοῦ ἐνὸς χεριοῦ, μᾶς εἶναι ἀδιάφορο. Οἱ τρεῖς, τέσσερες εἶναι ἀρκετοὶ νὰ ἰδρῦσουν τό κόμμα, ἀφοῦ μᾶς ἀπόδειξαν πόση πεποιθησι ἔχουνε στὸν ἑαυτὸ τους καὶ πόση πιστὴ στὶς πεποιθήσεις τους.

Καὶ λοιπὸν, ἐπειδὴ οἱ σοσιαλδημοκράτες εἶναι πραγματικὰ ὄντα καὶ φωτισμένα μυαλά, σοβαρὰ μπορεῖ νὰ τοὺς πρωτοχαιρετῆσει ἕνας δημοτικιστῆς, ἀφοῦ κι' αὐτοὶ πρωτοφανερώθηκν ἀπλώνοντας τό χέρι μ' ἀδερφικὴ ἐμπιστοσύνη στοὺς δημοτικιστὰς.

Ἐπειὴ ὅμως ἀπὸ τὸν ἀντιχαιρετισμὸ μας—πὺ τὸν ἐπιβάλλει καὶ ἡ καλὴ ἀνατροφή—πρέπει ἀμέσως ν' ἀκολουθήσει ἡ σοβαρὴ ἀναγνώριση τῆς φύσεως τῶν ἀρχῶν ἐνὸς δημοτικιστῆ κ' ἐνὸς σοσιαλδημοκράτη, γιὰ νὰ φανεῖ ἡ τεράστια διαφορὰ τους.

Μιὰ τέτια δουλιὰ τὴν καταπιανόμεστε μ' εὐχαρίστησή μας, ἀφοῦ προκληθήκαμε ἀπὸ φίλο μας πολῦτιμο, σὺν τὸν Πέτρο Βασιλικὸ, πὺ παραξενεύθηκε μετὰ τὸ ὅτι δημοτικιστῆς ἄνθρωπος ἐγὼ ξεστόμισα τὴν ἀμφιβολία, ἂν ἐξέλιξη καὶ πρόοδο εἶναι τό ἴδιο πρᾶγμα.

Γιὰ τοῦτο θὰ προσπαθῶ νὰ δικαιολογήσω τό γιατί μπορεῖ νὰ εἶμαι δεκαεπτὰ χρόνια δημοτικιστῆς, χωρὶς ἡ νόηση, ἡ καὶ ἡ παρανόηση, τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως νὰ με καταντῆσει στὰ δεκακοχτὼ σοσιαλδημοκράτη. Κι' ἀκόμα τό γιατί θὰ ἐξακολουθῶ νὰ εἶμαι δημοτικιστῆς, ἐν ὧ συνάμα θὰ θεωρῶ τὸν ἑαυτὸ μου ξενότατο ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ σοσιαλδημοκρατισμὸ, πὺ θέλει τὴν ἀλλαγὴ (κάθε ἀλ-

λαγή) γιὰ τὴν ἀλλαγὴ, μολονότι μᾶς ἀποκάλυψε τό νέο—πὺ δέν τό πιστεύουμε ἀκόμα—πὺς ὁ Μαρξισμὸς πὺ ἀνάθρεψε τοὺς πρακτικὸς σοσιαλιστὰς τοὺς ἔμαθε ν' ἀποδείχνουν, ὅτι ἐξέλιξη καὶ πρόοδο εἶναι τό ἴδιο πρᾶγμα, μ' ἕναν τρόπο, πὺ θὰ τὸν ὀνομάσουμε ταχυδαχτυλογραφικὸ, ἀφοῦ δὲ μᾶς λέει ἐντελῶς τίποτα λέγοντας— Πὺς εἶναι τό ἴδιο πρᾶγμα, γιὰτὶ ἡ πάλη τῶν τάξεων εἶναι τ' ὄργανο τῆς ἐξελίξεως πὺ θὰ δηγήσει τὴν κοινωνία στὴ μελλοντικὴ μορφή της, πὺ δέν πρέπει νὰ ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τό πῶς θὰ εἶναι, ἐπειδὴ θὰ τὴ δώσει ἡ ἐξέλιξη. Περτέρηγη ἀπόδειξη! πὺ μᾶς ἐπ.τρέπει τό συμπέρασμα, ὅτι ἡ δουλιὰ τῶν πολιτικοοικονομικῶν ἐπιστημῶν εἶταν νὰ συμβουλεύουν τὴν ἀνταρσία κατὰ τοῦ καθεστώτος, ἀπὸ τὸν ἀχαλίνωτο πόθο τῆς ἀλλαγῆς (κάθε ἀλλαγῆς), καὶ τὴν ἀδιαφορία γιὰ τό τί θὰ γίνεῖ, ἀφοῦ τὰ κατόπιν ἐν γούναθι κείνται τῆς Κυρᾶ—Ἐξέλιξης. Χανεῖ μαλιστα τὴν ἐπιστημονικὴ βάση ὅπως, σὺν κ' ἐλόγου μου, πιστεῖται πὺς ἀπὸ τ' ὄργανο, πὺ βάζουμε στὴ δούλεψη τῆς ἐξελίξεως, μπορούμε νὰ προφητεύουμε ἂν ἡ ἐξέλιξη—ἡ μεταβολή—θὰ μᾶς φέρει στὴν πρόοδο, ἢ στό χαμῶ.

Αὐτὰ καὶ ἄλλα τέτια μπορεῖ νὰ τὰ διδάσκει ὁ Μαρξισμὸς. Ἄς δοῦμε ὅμως σὺν τί νὰ λέει ἡ Ἐπιστήμη (μετὰ τὸ Ε), πὺ περιλαμβάνει τίς ἀλήθειες πὺ διοικῶν ὅλες τίς ἐπιστῆμες (μετὰ τὸ ε).— Ὅλοι βλέπετε, φίλε μου Βασιλικέ, τὴν Ἐπιστήμη προσκαλοῦμε συντρόφισσα καὶ βοηθὸ μας.

*

Ἡ Ἐπιστήμη (μετὰ τὸ Ε) πὺ μετριοφρονέστατα ἐπαψε νὰ ζητεῖ τὴν ἐξήγησι τῶν φαινομένων, ἀλλὰ μετὰ τὴς θεωρίας καὶ τοὺς νόμους της εὐκολάνει τὴ συνεννόηση τῶν ἐπιστημῶν ἀναμεταξύ τους καὶ δίνει τοὺς κανόνες τῶν σχέσεων καὶ τῆς ἀλληλουχίας τῶν παρατηρουμένων ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο φαινομένων, ἡ Ἐπιστήμη (μετὰ τὸ Ε) λοιπὸν κατασκεύασε τὸν ὄρο ἐξέλιξη, γιὰ νὰ δείξει ἀριστότατα καὶ γενικότατα ὅτι ὅλα τὰ ἐδῶ κάτω καὶ τὰ ἐκεῖ ἀπάνω, ὅπως τὰ βλέπει ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὰ πέντε αἰσθητήριά του, ἀλλάζουν μορφές, μεταβάλλονται στό χειρότερο, ἢ στό καλλίτερο, ἀδιάφορο. Μετὰ τὴ θεωρία της, ἄρα, ἡ Ἐπιστήμη δὲ μᾶς μαθαίνει καμμιά θετικὴ γνώση, ἀλλὰ μᾶς ζκαλεῖ τό πὺ ρητὸ τοῦ Ἡρακλείτου τὰ πάντα ρεῖ, προσθέτοντας ὅτι ρεῖουν σύμφωνα μετὰ τοὺς νόμους, πὺ οἱ εἰδικὲς ἐπιστῆμες (μετὰ τὸ ε) βάλθηκαν ἰδιαίτερα νὰ σπουδάσουν.

Παῦλος. Ὅταν ἀπ' ὄνειρο βαρὺ ζυπνᾶ, σὺν σ' ὄνειρο γυρίζεις στοὺς στενοὺς τοὺς δρόμους, γεμάτους πάλι ἀπὸ στρατὸ καὶ ἀντάρτες. Οἱ γαριβαλδῖνοι παρακαλεύουν πὺ πολὺ τό θέαμα μετὰ τίς ὀλοπόρφυρες στολές τους. Κατάλυμα θέλουν κι αὐτοὶ, θροφή γυρεύουν. Κλειστὰ τὰ μαγαζιά, λαμπρὴ μέρα σήμερα, ποῖός ἀνοίγει; Καπνὸ ζητάει ὁ στρατὸς, κρασί οἱ ἀντάρτες. Σπᾶστε τίς πόρτες, οἱ ἀδελφοὶ Ἰταλοὶ βοηθᾶνε στὴ ρεμοῦλα.

Ἐνας λεβέντης, τσιγκέλι τό μουστάκι του, στέμμα στό φῆσι, σταματᾶ τὸν Παῦλο.

«Δὲ μετὰ γνωρίζεις; Εἴμ' ἔ Νύσο Τσιλιπούρδας, φίλος τοῦ σπιτιοῦ σου. Μετὰ πῆραν ἀγγαρία τό κάρρο μου μετὰ τᾶλογο πὺ δούλευα κι ἄς ἦμουν ἐφεδρος. Τρέχα, νὰ ζήσης, γλήγορα νὰ μὸς τό βγάλης!»

«Τὸ λόχο μου ἔχασα, στὸ λοχαγὸ μου δὸς μου γράμμα. Εἶναι φίλος σου, τό ξέρω», τὸν σταμάτησε παρῖκει ἕνας φαντάρος, Νακακλήτσας, ἀπ' τὸν τόπο του κ' ἐκείνος.

«Νουνέ, δὸς μου ἕνα τᾶλλαρο καὶ θὰ με σώσης» κ' ἡ βῶχα τοῦ κρασιοῦ ἐπνίξε τὸν Παῦλο. Βαφτιστικὸς τῆς μάνας του εἶταν αὐτὰς, ἀντάρτης δέν ἐπῆγε, λείει, κοντὰ στὸν Μπέλια κι ἄς τῶδωσε ἕνα κατοστάρικο, κι ἄς τῶταζε λαγούς μετὰ πετραχήλικα.

Ὅσο εἶναι ζωντανὸς, δέν πρσκυνᾶ ἄλλη πόρτα ἀπ' τῆς νουῆς του.

Ἐξω ἀπ' τὴν πόλη βγαίνει ν' ἀναπνεύσει ὁ Παῦλος. Ἐχόρτασε κ' ἰδῶ φαγὶ τᾶσκέρι καὶ ζαπλωμένο στὰ λιοστάσια ξεκουράζει τὰποκαρωμένα μέλη. Ἄλλοι φειρίζονται, ἄλλοι κοιμούνται. Κάτω ἀπὸ ἕναν πλάτανο κύκλο ἔχουν κάμει μερικοὶ καὶ κουβεντιάζουν.

«Εἶδατε Τούρκο πουθενά; Γιατὶ νὰ ὑποχωροῦμε; Γιατὶ νὰ δειάσουμε δίχως αἰτία τὸν τόπο;»

«Κάτι θὰ τρέχη!»

«Εἶνος δάχτυλος!»

«Στὰ 78 δὲ μᾶς ἐγίλασαν; Στὰ 86 δὲ μᾶς ἀπόκλεισαν; Καὶ τώρα μᾶς γυρίζουν πίσω.»

Νὰ γελάση ἢ νὰ θυμώση ὁ Παῦλος; Γιατὶ κι αὐτὸς νὰ μὴν πιστέψη τάχα προδοσίκα; Φεύγοντας χθές, «τί φεύγουμε» μὴ δὲ ρωτοῦσε;

Κάποιος χτυπᾶ ἄξαφνα τὸν ὦμο του καὶ τὸν ζυπνᾶ ἀπ' τοὺς λογισμοὺς του.

«Πὺ κερδεμένος δέν ἐβγάκα γώ, πὺ γλύτωσα τοὺς κόπους; καὶ σεις τί βγάλατε ἀπ' τὴν ἐκστρατεία!»

Ἐφεδρος μετὰ πολιτικὰ εἶταν αὐτὸς πὺ τοῦ μιλοῦσε. Κάποιου σταφιδέμπορου γυιὸς, ἀποσπασμένος

σὲ γραφεῖο ἀπὸ τὴν πρώτη μέρ πὺ παρουσιάσθη. Ὅταν ἄρχισε ὁ πόλεμος, τὸν ἔδωσαν ὡς συνοδὸ σὲ δυὸ ἀγγλοὺς δημοσιογράφους.

«Τὶ γλέντι πὺ τό κάμαμα μ' αὐτοὺς, δέν ζέρεις! ἐκέλευσε τὴ διήγησή του ὁ φίλος του καὶ φεύγει.

Μιὰ σάλπιγγα χτυπᾶ, ὁ κύκλος κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο σκορπίζεται. ὁ Παῦλος μένει μόνος μετὰ τοὺς λογισμοὺς του.

Μαγεία εἶν' ὁ Ἀπρίλης ἐξω ἐκεῖ. Μοσχοβολοῦν οἱ λεμονιές, λευκὴ πλημμύρα τὰ λιοστάσια, μεθάει ὁ δλογάλανος ἀέρας. Σὲ πούους λίνετα: ἡ καρδιά, μακριὰ πετάει ὁ θλιμμένος νοῦς τοῦ νέου, σ' ὄρες χαμένες ἴσως πῶς γιὰ παντὰ δειλὴ δειλὴ σαλεύει μέσκα ἡ σκέψη: τί ἤθελες νὰ γυρίσης, Παῦλε!

Ἐφῶν τό μάτι πέφτει πέρα στὰ βουνά: ἴσκιος βαθιὸς, γαλαζιοὶ ἀπλώνονται στὰ δασωμένα πλάγια, ἀστράφτουν οἱ κερφές στοῦ δειλινοῦ τὸν ἥλιο. Κάπου κεῖ εἶστε, κακοτραχαλοὶ τοῦ Σουλίου βράχοι. Λάκκα, τό σύνορό σου πάτησε προχθές ὁ ἔγγονος τοῦ ἀρματωλοῦ σου. Τὸ ψευτικὸν τόνειρο μετὰ τριδίπλο καημὸ ἀνανιώνει.

Μιὰ σάλπιγγα σημαίνει πάλι συναξή: μετὰ βῆμα ἀπρόθυμο σέρνονται γύρω του οἱ ἀργοπορημένοι. Ὁ ἀντάρτης ἀλαφιάζεται, τοὺς συντρόφους του θυμάται.

Ἔτσι ἡ κοινωνιολογία (ποῦ δὲν καλοῦνται ἀκόμα ἐπιστήμη, μὰ ποῦ μπορεῖ νὰ εἶναι) ὅπως ἡ γλωσσολογία (ποῦ εἶναι ἐπιστήμη), ὅπως ἡ ἐμβρυολογία, ὅπως κάθε ἐπιστήμη (μὲ ε) μὰς δίνουν μὲ τοὺς νόμους τὴν ἀλληλουχία τῶν φαινομένων, ποῦ, χάρις στὴ θεωρούμενη ὡς τὴν ὥρα γι' ἀλήθεια ἀτὰ ἴδια αἷτια φέρνουν τὰ ἴδια ἀποτελέσματα μὰς ἐπιτρέπουνε σ' ἕνα βαθμὸ νὰ προφητεύουμε τὸ δρόμο καὶ τὴ μορφή ποῦ θὰ λάβει τὸ ἐμβρυο, ἡ γλώσσα, ἡ κοινωνία.

Καὶ λοιπὸν ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως, γιὰ ὅλες τίς ἐπιστήμες καὶ γιὰ τὴν Ἐπιστήμη, δὲν ἀποτελεῖ νόμο προόδου, ἀλλὰ δείχνει τὸ σύνολο τῶν φυσικῶν νόμων τῶν σχέσεων καὶ τῆς διαδοχῆς τῶν φαινομένων, νόμων ποῦ πολλὰ φορὲς δουλεύουν πρὸς ἀντίθετα σημεῖα καὶ γι' ἀντίθετους σκοπούς. Μὰς δίνει, ἀρα, ὁ περιληπτικὸς ἐπιστημονικὸς ὅρος ἐξέλιξη τὸσο τὴν ἰδέα τοῦ ἐμπρός, ὅσο καὶ τοῦ πίσω, ὅσο καὶ τοῦ παραστρατήματος.

Τὸ εἶπαμε ὅμως καὶ πρωτύτερα μ' ἄλλον τρόπο, ἡ Ἐπιστήμη ἔχει ἕνα μέσο — ποῦ εἶναι κι' ὁ πρακτικὸς σκοπὸς τῆς — νὰ καθυποτάσσει τίς τυφλὰς βουλὰς τῆς φύσεως μελετώντας, πὼς τὸ α φαινόμενο προηγεῖται ἀπὸ τὸ β καὶ πὼς τὸ β θὰ τ' ἀκολουθήσει τὸ γ. Σπουδὴ ποῦ ἐπιτρέπει στὴν κοινωνιολογία, ὅπως καὶ σὲ κάθε ἄλλῃ ἐπιστήμῃ, προκαλώντας — ἂν μποροῦν — ἐγκαιρὰ τὸ α φαινόμενο, ἢ πνίγοντάς το, νὰ φέρουμε ἢ νὰ ἐμποδίσουμε τὸ γ.

Γιὰ τὴν κοινωνιολογικὴ ἐπιστήμη, λοιπὸν, ἡ πάλῃ τῶν τάξεων (ἕνα κοινωνικὸ φαινόμενο καὶ κοινωνιολογικὸς συντελεστὴς) ὅπως ἡ σύφιλη καὶ ὁ ἀλκολισμὸς δουλεύουν γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς κοινωνικῆς μορφῆς, ὅργανα ἀσυνείδητα τῆς ἀσυνείδητης ἐξελίξεως. Δὲν ὑπάρχει ὅμως κανένας λόγος νὰ δυναμωθοῦν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο συνειδητὰ, οὔτε φακιρικὰ ὁ ἄνθρωπος νὰ τ' ἀφήσει νὰ δουλεύουν, ὅσο μποροῦμε — χάρις στὴν ἐπιστήμη — ν' ἀποδείξουμε, ὅτι ἐδηγοῦν τὴν κοινωνία στὸ χειρότερο κι' ὅσο μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε, πὼς δυνάμεθα νὰ ἐμποδίσουμε τὴν ἀνάπτυξή τους.

Γιὰ τὴ σύφιλη καὶ τὸν ἀλκολισμὸ — ὅργανα κι' αὐτὰ σπουδαιότατα τῆς ἐξελίξεως, τῆς ἀλλαγῆς τῆς κοινωνικῆς μορφῆς — πιστεύω πὼς οὔτε ὁ Γερμανικὸς Μαρξισμὸς, οὔτε ὁ Ἑλληνικὸς σοσιαλδημοκρατισμὸς θὰ διαφωνοῦν στὸ ὅτι πρέπει νὰ χτυπηθοῦν — μολονότι εἶναι ὅργανα τῆς ἐξελίξεως — γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Γιὰ τὴν πάλῃ τῶν

τάξεων ὅμως δὲ μὰς ἐπιτρέπουν ἀμφιβολίες καὶ συζήτηση· γιὰτὶ σὰν ὄργανο, λένε, τῆς ἐξελίξεως πρέπει νὰ τὸ δεχθοῦμε καὶ σὰ μοιραία ἀνάγκη. Κ' ἔτσι μὰς βρῖζουν νὰ τὸ βοηθήσουμε καὶ συνειδητὰ, ἀφοῦ ἡ ἐξέλιξη θὰ ὀρίσει τὴ μελλοντικὴ μορφή τῆς κοινωνίας.

Ὁμολογοῦμε πὼς ὁ μηχανισμὸς καὶ ἡ συνέπεια τοῦ συλλογισμοῦ τοὺς δὲ μὰς φαίνεται οὔτε ἐπιστημονικὸς, οὔτε λογικὸς.

Ἐμεῖς συνεπίστεροι κ' ἐπιστημονικότεροι (ἄς μὰς ἐπιτρέψουν νὰ τὸ φρονοῦμε) λέμε, ὅτι ὅπως ἡ ἐπιστήμη μὰς εἶπε νὰ πνίξουμε ὅργανα τῆς ἐξελίξεως τὴ σύφιλη καὶ τὸν ἀλκολισμὸ χάρις τῆς προόδου, ἔτσι συνειδητὰ δὲν πρέπει νὰ βοηθήσουμε τὴν πάλῃ τῶν τάξεων, προτοῦ ἐξετασθεῖ ἂν θὰ μὰς ὀδηγήσει στὴν πρόοδο. Πράγμα ποῦ ἡ κοινωνιολογία, ἂν εἶταν ἐπιστήμη, θὰ μπορούσε νὰ μὰς τὸ πει.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κοινωνιολογία δὲν εἶναι ἀκόμα θετικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ παραμένει κατὰ τὸ πολὺ μέρος ἱστορικὴ, γιὰ τὴν ἐξέταση ἂν ἡ πάλῃ τῶν τάξεων — σὰν ὄργανο τῆς ἐξελίξεως — ὀδηγεῖ στὴν πρόοδο θὰ ρωτήσουμε κ' ἐμεῖς τὴν Ἱστορία, ὅπως ἔκαναν οἱ σοσιαλδημοκράτες.

*

Ἀλλὰ, φαίνεται, πὼς ἡ Ἱστορία λείπει ὅσα θελεῖ ὁ ἀναγνώστης τῆς κάθε φορὰ νὰ βρεῖ στίς σελίδες τῆς. Γιὰ τοῦτο κ' ἐκείνους τοὺς βεβαίως, πὼς ἡ πάλῃ τῶν τάξεων φέρνει τὴν πρόοδο, κ' ἐμένα μὲ διδάσκει ὅτι ἡ πάλῃ τῶν τάξεων ὅταν ἐβοήθησε τοὺς κάτω νὰ νικήσουν τοὺς ἀπάνω γκρέμισε τὰ κράτη καὶ τοὺς πολιτισμοὺς στὸ χάος καὶ στὴν καταστροφή. Κ' ἀκόμα ὅτι τὰ κράτη πρόκοψαν ὅσο τὰ διοικούσαν οἱ ὀλίγοι γεροὶ, οἱ ἄριστοι. Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ κοινωνιολογία ὀρίζει, ὅτι τὸ Κράτος εἶναι ὄργανισμὸς ὑπεροχῆς τῶν ὀλίγων ἐπὶ τῶν πολλῶν.

Καὶ γενικὰ μποροῦμε νὰ πούμε, ὅτι ὅταν οἱ ὀλίγοι σάπισαν τότε μόνο ἔγινε φανερὴ καὶ ξανάφη συνειδητὰ, στὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἡ πάλῃ τῶν ποδαριῶν μὲ τὸ χαλασμένο πλέον κεφάλι. Καὶ ἡ πάλῃ τότε χάρισε τὴ νίκη καὶ τὴν κυβέρνησα στὰ πόδια. Ἀμα ὅμως τὰ πόδια βαλθήκανε νὰ κυβερνήσουν, ὁ πολιτισμὸς καὶ τὸ κράτος περπάτησε μ' ὅση εὐστάθεια καὶ ἀντοχὴ κατορθώνει νὰ βαδίσῃ ὁ ἀκροβάτης σὲ κάθετη στάση, μὲ τὸ κεφάλι πρὸς τὰ κάτω καὶ τὰ πόδια ἀπάνω.

Παραδείγματα μπερῶ νὰ φέρω ἀπὸ τὴν Ἱστορία ὄλων τῶν κρατῶν καὶ ὄλων τῶν πολιτισμῶν. Σπάρ

τη, Ἀθήνη, Ρώμη Βενετία διατρανώουν τὴν ἴδια ἀλήθεια — ὅτι ἕνα ξεφυλισθῆκε ἡ εὐγένεια τότε φανερώθηκε ἡ ὀχλοκρατία κι' ἀμέσως ἀκολούθησε ὁ ξεπεσμὸς καὶ ὁ χαμὸς τοῦ κράτους.

Ἄν γυρίσουμε τίλους τὰ μάτια μὰς καὶ στὰ νεώτερα κράτη τὸ ἴδιο θὰ παρατηρήσουμε. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γερμανία, ποῦ τραβοῦν μπροστὰ ἀπ' ὁλους, τὸ χρωστοῦνε στὸν Καίσαρ βασιλισμὸ, στὴ συντηρητικὴ δυνάμη τῆς εὐγένειας καὶ στὸ ξανάνοιγμα τῆς βουλῆς τῶν λόρδων. Κι' ἀκόμα θὰ δεῦμε ὅτι σ' αὐτὰ τὰ κράτη ὁ σοσιαλισμὸς ἔχει τὴ μικρότερη φούρια, ντυμένος τὴν εἰρηνικότερη μορφή τῆς πάλῃς. Ἀπ' ἐναντίας ἡ Γαλλία, μὲ τὴν ἀστική τῆς ἐπαναστάση τοῦ 79 καὶ τώρα μὲ τὸ σοσιαλισμὸ τῆς στέκει, ἂν δὲν πάει πίσω. Κι' ἄς μὴ μὰς γελᾷ ἡ δυνάμη τῆς ἀδράνειας τοῦ μεγάλου ὄγκου τῆς, ποῦ εἶναι μιὰ δυνάμη κι' αὐτὴ — πάντοτε μεγαλύτερη ποῦ προδίδει ὅμως τὴ μεγάλη ζωὴ, τὴ μεγάλη κίνηση, ποῦ δώσανε στὴ μαζὰ τῆς οἱ περασμένοι αἰῶνες.

*

Καὶ λοιπὸν ὅπως ἡ Ἱστορία — ποῦ δὲ ρωτήθηκε γιὰ νὰ ὑποστηρίξει ὀρισμένη θεωρία — δείχνει τὸ κοινωνικὸ φαινόμενο τῆς πάλῃς τῶν τάξεων πολλὰς φορὲς στενοθεμένο μὲ τὰ φαινόμενα τοῦ ξεπεσμοῦ τῶν κρατῶν καὶ τῶν πολιτισμῶν, ἔτσι καὶ ἡ κοινωνιολογία ἐπιστήμη — ἐμβρυο, ποῦ θὰ εἶναι φυσικὴ ἱστορικὴ ἐπιστήμη, ὅταν θὰ γίνῃ ἐπιστήμη, παραδέχεται τὴν πάλῃ τῶν τάξεων γιὰ ὄργανο μοιραίου τῆς ἐξελίξεως τῶν κοινωνιῶν, τὴν προοδευτικὴ καὶ ἄλλοτε τοῦ χαμοῦ, σχετικὰ μὲ τὰ αἷτια ποῦ τὴν προκαλέσαν καὶ μὲ τίς ἀνάγκες ποῦ ἤρθε νὰ συμπληρώσει κι' ἀνάλογα μὲ τίς συνθήκες ποῦ τὴν ἀναδείξανε συνειδητὰ.

Γιὰ τοῦτο κ' ἡ Ἐπιστήμη (μὲ Ε) ποῦ δὲν ἔχει ἔδρα στὰ Πανεπιστήμια, οὔτε θάχει ποτέ, μὰ καὶ ποῦ δὲν παρασκευάζει θεωρίες ἐπιτηδες γιὰ νὰ δουλέψουν τὰ συμπερόντα πολιτικῶν κόμματος [ὅπως λ. χ. ἡ θεωρία τοῦ Μαρξισμοῦ ποῦ διασκευάσθηκε γιὰ νὰ δουλέψῃ τὸ σοσιαλιστικὸ πολιτικὸ κόμμα] παραδέχεται τὴ συνειδητὰ καὶ τὴν ἀσυνείδητη πάλῃ τῶν τάξεων σὰν ὄργανο τῆς ἐξελίξεως, ἀλλὰ συνάμει τὴν ἀναγνωρίζει προοδευτικὴ ὅταν ἡ ἐφεση τῆς ἀλλαγῆς παραμένει ἀνάλογη μὲ τὴν ἡλικία τῆς κοινωνίας καὶ φανερόνεται σὰν ἀναγκαῖο συμπλήρωμα τῆς συντηρητικῆς δυνάμεως τῆς κοινωνίας.

Κ' ἐκεῖνοι τὸν ἐγύρευαν. «Οἱ Τούρκοι δὲν κατέβηκαν στὸν κάμπο, οἱ εὐζῶνοι τοὺς κρατοῦν τὸ πέρασμα σὲ μιὰ κλεισοῦρα», τοῦ εἶπαν, ὅταν τὸν ἐσμίξαν ἀποβραδὴς στὴν πόλη.

Δὲν ἔργησαν τὴν ἄλλη μέρα, κοντὰ στὸ χάρωμα, στὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου βρέθηκαν ξανά ὁ Παῦλος Γέρακας κ' οἱ σύντροφοί του.

*

Τρεῖς μέρες ἀλλάζουν τουφεκιὰς ἀπ' τὰ ταμπούρια τοὺς οἱ εὐζῶνοι κ' οἱ τούρκοι. Πόσοι εἶν' οἱ τούρκοι, ποῖος τοὺς ξέρεῖ! Οἱ εὐζῶνοι ἕνα τάγμα μόνο κ' ἕνα δὺς μπουλούκια ἀντάρτες· κι' ἀπὸ ψηλὰ ἀπ' τὸ διάσελο δὺς τρία κανόνια βροντοῦν ἀριὰ καὶ ποῦ, τὰ αἷματα νάχνουν. Πίσω χιλιάδες ὁ στρατός, μεντάτι ὅμως δὲ φτάνει. Ἄς τουφεκῶν οἱ εὐζῶνοι, νὰ λέμε: πολεμάμε.

Στῆδες, λόφοι ἀλάκεροι τὰ ψωμιά στὸ Λοῦρο, στὴ Στρεβίνα χάσιες, φρέσκες στέλνουν γύρα σὲ συντάγματα καὶ λόγους τίς κουραμένες οἱ φούρνοι τοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὴ Φιλιππιάδα, — μωρέ, ἀλεύρια πᾶψησαν, ψωμὶ ποῦ τῶρωγαν οἱ γουρνομήτες! — τὰ εὐζῶνάκια μόνο ροκανίζουν τὴν ἀδόντιαστη γαλιέτα.

«Πόλεμο θέλατε μαθές!» ἀφρίζει ὁ λοχαγὸς Λαχτάρης· ξερὸς ὁ λάρυγγας, θολὸ τὸ κέφι, τί σάθηκε

ἀπὸ τὰ προχτὲς τὸ οὔζο.

«Τί λές, μωρέ!»

Πάει νὰ σκάση ἀπ' τὸ κακό του μὲ τὸ μαντάτο ποῦ τοῦ φέρει ἕνας ῥέμπελος, πὼς δὺς χιλιάδες τίγκα κουβαλήσε τοῦ συναδέσφου Παλιούρα, ποῦ φυλάει μὲ τὸ λόχο του τὸ δρόμο τοῦ Γιανίνου, δὺς τρεῖς ὄρες παρακάτω. Τοῦ τίς ἔστειλε μ' αὐτὸν πεσκίει ἀπὸ τὴν Ἄρτα ὁ ἐφεδρὸς ἀνθυπολοχαγὸς του μὲ τὴν παραγγελία πὼς αὔριο θὰ γυρίσῃ. «Ἄς κάτση τὸ παιδί, νὰ κἀνὴ τὴ δουλιὰ του, νὰ γράφῃ στὴν ἐφημερίδα του κι' αὐτὸ ὑπηρεσία στὴν πατρίδα εἶναι», εἶπε ὁ λοχαγὸς Παλιούρας.

«Φτάνει νὰ στείλῃ καὶ κρασί», πρόσθεσε ὁ ὑπολοχαγὸς του Γιαταγάνας, ἀδράζοντας τὴ μιὰ μποτίλια. Καὶ μὴδὲ αὐτό, μὴδὲ τὰ γάλατα κ' οἱ ζαιρέδες καὶ τὰ χλωρὰ τυριά καὶ τὰ γιαούρτια. Στάνες εἶν' ἐκεῖ κοντὰ κι' ὅ,τι κι' ἂν θέλεις βρῖσκεῖς.

«Κ' ἐμεῖς ἐδῶ θὰ πολεμάμε!» ἀναστίναξε ὁ λοχαγὸς Λαχτάρης.

«Στὸ χύρωμα, παλιόσκυλο!» ξεθύμανε, γουρλώνοντας τὰ μάτια, στὸν ὑπρητή του, Ξηρομελίτη βλάχο, ποῦ τέντωσε ταῦτί, ὅταν ἄκουσε γιὰ γάλατα καὶ γιὰ γιαούρτια.

«Κ' ἐσὺ ἐδῶ πέρα τί γυρεύεις;»

«Φουσεῖα, ἂν περισσεύουν» εἶπε δειλὰ, σιμώνοντας ὁ Παῦλος Γέρακας.

«Δὲν πᾶς στὸ διάσελο! Γκιντί! Ἐδῶ ποῦ μαζώχτηκατε, κατσικοκλήρες, Φουσεῖα θέλετε γιὰ τίποτε ψιμάκια!»

Ὁ Παῦλος γύρισε τὴ ράχη δίχως νὰ παντήσῃ.

«Δὲν μὰς φτανεῖ τὸ βρωμάσκαρό μας, ἔχομε καὶ τοὺς ἀντάρτες. Ἐγὼ κελὰ εἶπα νὰ τοὺς στέλναμε δεμένους πίσω», βρουχθήθηκε κατόπι του ὁ λοχαγὸς Λαχτάρης.

Στὴν ἄλλη ράχη εἶταν ὁ ξάδερφος τοῦ Παύλου Βουλοδήμου μὲ τὸν ἄλλο λόχο. Ἄρ' κ' ἐκεῖ βροντοῦσε τὸ τουφεκί, ἀνερός λευκὸς καπνὸς ἐκρίμονταν στίς τσίμες. Ὁρθὸς ὁ ἀνήφορος, ἔκαε ὁ ἥλιος τοῦ Ἀπριλιοῦ, ἀγκομαχοῦσε ὁ Παῦλος κάτω ἀπ' τὴ βαρεῖὰ καπότα. Κάπου ποῦ χτύπαγε φούρια στὰ κοτρώνια κἀνα βόλι.

«Βρέ, πῶς ἐδῶ;» τοῦ φώναξε, ὅταν τὸν εἶδε ὁ λοχαγὸς Βουλοδήμος.

«Φουσεῖα θέλω», εἶπε ἀγκομαχώντας ὁ ἀντάρτης.

«Κάτσε νὰ ξανασᾶνης πρῶτα. Ἐλα, ἔμπα μέσα».

Βαθὺ εἶχε σκαμένο τὸ λαγοῦμι του στὸ βράχο ὁ Βουλοδήμος, πλατεῖα στρωμένες τίς κουβέρτες καὶ

